

ศิลปศาสตร์กับวิชาชีพ

.....วิจิตร ศรีสอาน

บทนำ

Alfred North Whitehead นักปรัชญาชาวอังกฤษได้พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปศาสตร์กับวิชาชีพไว้อย่างน่าฟังว่า "There can be no adequate technical education which is not liberal, and no liberal education which is not technical" ¹

ข้อความนี้ทำให้เห็นว่าหลักสูตรวิชาชีพที่คั้นจะขาดวิชาศิลปศาสตร์เสียมิได้ และในทำนองเดียวกันหลักสูตรศิลปศาสตร์ที่ดีก็ควรจะมีลักษณะวิชาชีพรวมอยู่ด้วย การศึกษาตามนัยแห่งข้อความนี้ มุ่งที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้ง "ผู้มีความรู้ที่และปฏิบัติงานได้คือด้วย"

ถ้าพิจารณาในแง่ของทฤษฎีหลักสูตร วิชาที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ดี คือมีความรู้กว้างขวางสมกับความเป็นปัญญาชน คือวิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) หรือวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) ส่วนวิชาที่จะช่วยให้ปฏิบัติงานได้คือวิชาชีพ (Technical or Professional Education)

ตามประวัติการศึกษาวิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Education) มีประวัติยาวนานกว่าวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) คำ Liberal Education นั้น มีใช้มาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน หมายถึงการศึกษาประเภทมนุษยธรรม (Humanistic) ซึ่งเป็นทางด้านการพัฒนาจิตใจและสติปัญญาที่เราเรียกว่า ภูมิปัญญา เป็นการศึกษาที่ให้แก่นชั้นปัญญาชน (Intellectual Elite) เพื่อนำไปสู่การเป็นปัญญาชนที่สมบูรณ์ (Philosopher Kings)

ส่วนคำ General Education นั้น เป็นคำที่ใหม่และใช้กันมากในวงการศึกษาของสหรัฐอเมริกา หมายถึงการศึกษาที่จำเป็นสำหรับทุกคน เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการเป็นพลเมืองดี

ตามที่เห็นใช้กันโดยทั่วไป ในปัจจุบัน มักจะใช้สองคำนี้ คือ General Education และ Liberal Education แทนกันได้ มีความหมายในทำนองเดียวกัน คือการศึกษาทั่วไปที่จำเป็นสำหรับทุกคนไม่ว่าจะเตรียมตัวไปประกอบอาชีพใด

¹ Alfred North Whitehead

ในทางหลักวิชาถือว่า General Education เป็นส่วนหนึ่งของ Liberal Education ในขณะที่วิชาระดับ General Education มุ่งจะให้พื้นฐานทั่ว ๆ ไปสำหรับการเป็นพลเมืองดี วิชาระดับ Liberal Education อาจจะนำไปสู่ความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง (Specialization) ได้

กล่าวโดยสรุปก็คือ วิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Education) มีขอบข่ายกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) ส่วนความหมายของคำ Technical หรือ Professional Education นั้น เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า หมายถึงวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้ตามที่ปรารถนา

ประวัติความเป็นมาของวิชาศิลปศาสตร์

หลักสูตรศิลปศาสตร์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลสมัย และตามความต้องการของสังคมแต่ละยุค แต่ความมุ่งหมายของวิชาศิลปศาสตร์ก็ยังคงยึดอยู่ในหลักการพัฒนาจิตใจของคน (To free and enlarge the mind and spirit of man) ในสมัยกรีกและโรมัน วิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) ไม่ใช่การศึกษาที่ให้แกทุกคนแต่เป็นการศึกษาสำหรับชนชั้นปัญญาชน (Intellectual Elite) เพื่อผลิตคนให้เป็นปัญญาชนที่สมบูรณ์ พ้นจากการเป็นกรรมกรทาส วิชา Liberal Arts ในสมัยกรีกประกอบด้วย ยิมนาสติก หรือ พลศึกษา (Gymnastics) ดนตรี (Music) ไวยากรณ์ (Grammar) เลขคณิต (Arithmetic) เรขาคณิต (Geometry) คาราศาสตร์ (Astronomy) และปรัชญา (Philosophy) ซึ่งต่อมาในยุคโรมันได้ปรับปรุงเป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับต้น หรือ Trivium ประกอบด้วย ไวยากรณ์ (Grammar) วาทะศิลป์ (Rhetoric) และตรรกวิทยา (Logic)

2. ระดับปลาย หรือ Quadrivium ประกอบด้วย เลขคณิต (Arithmetic) เรขาคณิต (Geometry) คาราศาสตร์ (Astronomy) และดนตรี (Music)

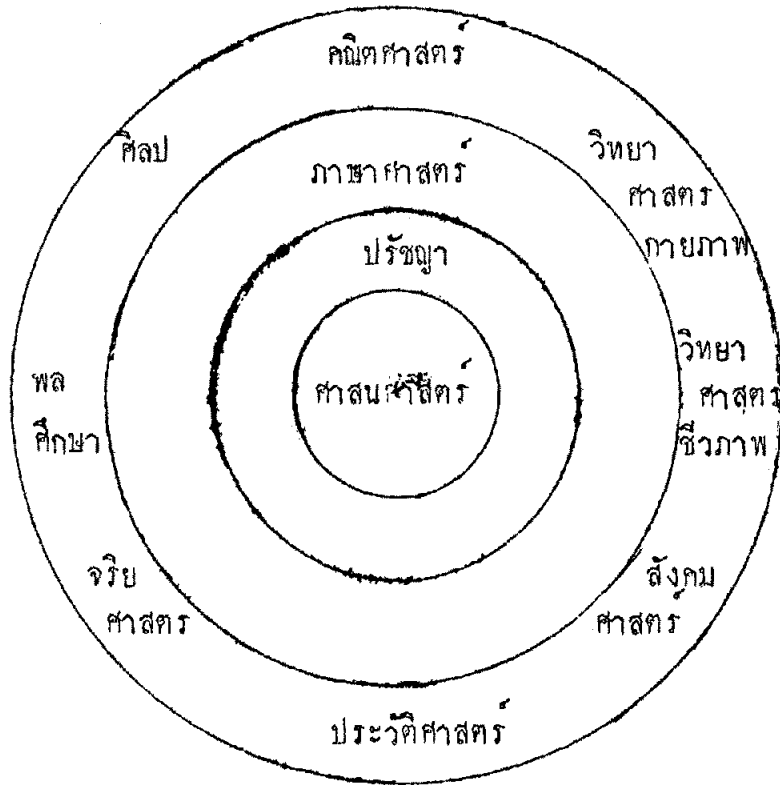
ทั้งสองระดับ คือ Trivium และ Quadrivium รวมเรียกว่า ศิลปศาสตร์เจ็ดประการ (Seven Liberal Arts) ซึ่งเป็นหลักสูตรหลักที่ใช้สืบต่อกันมาในสถาบันการศึกษา

ระดับสูงในยุโรปนับเป็นพันปี ตัวอย่างเช่นในประเทศอังกฤษสมัยแรกตั้ง Oxford และ Cambridge ในศตวรรษที่ 13 และ 14 หลักสูตรปริญญาตรีก็เรียนศิลปศาสตร์เจ็ดประการเป็นหลัก วิชาที่เพิ่มเติมในหลักสูตร คือ จริยศาสตร์ (Ethics) การเมือง (Politics) และ ฟิสิกส์ (Physics) Harvard College ของอเมริกาซึ่งตั้งในปี 1642 ก็ยึดเอาศิลปศาสตร์เจ็ดประการ (Seven Liberal Arts) เป็นหลัก วิชาที่เพิ่มเติมก็เป็นทำนองเดียวกันกับ Oxford และ Cambridge คือเพิ่มวิชา จริยศาสตร์ การเมือง ฟิสิกส์ และศาสนา หรือปรัชญา

ในระหว่างศตวรรษที่ 18 และ 20 วิชาการด้านศิลปศาสตร์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาก เนื่องจากความมุ่งหมายของการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปตามอุดมการณ์ของสังคม การศึกษาเริ่มเป็นการศึกษามวลชน (Mass Education) มากขึ้น วิชาศิลปศาสตร์ ซึ่งเคยสงวนไว้สำหรับปัญญาชนส่วนน้อย ก็เปลี่ยนมาเป็นวิชาสำหรับคนจำนวนมากขึ้น และหลายระดับ ความเจริญของวิทยาการทางด้านสังคมและวิทยาศาสตร์หลายสาขา ได้มีส่วนทำให้หลักสูตรศิลปศาสตร์ต้องเปลี่ยนไป แทนที่จะจำกัดอยู่ในเจ็ดอย่าง ก็รวมเอาศาสตร์ใหม่ ๆ เข้าไปจนกวได้เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อพูดถึงศิลปศาสตร์ ก็มักจะหมายถึงหมวดวิชาอย่างน้อย 3 หมวด คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และคณิตศาสตร์ (Natural Sciences and Mathematics) สังคมศาสตร์ (Social Sciences) และมนุษยศาสตร์ (Humanities) ซึ่งรวมทั้งภาษาศาสตร์ และวิจิตรศิลป์ (Language Arts and Fine Arts)

Phenix² นักการศึกษาชาวอเมริกัน ได้วิเคราะห์หลักสูตรศิลปศาสตร์ และเสนอว่าหลักสูตรศิลปศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับยุคปัจจุบันควรประกอบด้วย 11 วิชา คือ ศาสนศาสตร์ ปรัชญา ภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์ชีวภาพ สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จริยศาสตร์ พลศึกษาและศิลป์ วิชาเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีความรู้กว้างขวาง เข้าใจโลกและชีวิตที่ลึกซึ้ง ช่วยให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข Phenix พิจารณาว่า วิชาศาสนา ศาสตร์ ปรัชญา และภาษาศาสตร์ ควรจะเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะเป็นวิชาหลักที่จะช่วยให้เข้าใจวิชาอื่น ๆ ที่ขึ้น ดังนั้นในแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่าง ๆ ดังกล่าว จึงจัดให้วิชาทั้งสามอยู่ในศูนย์กลางและล้อมรอบด้วยวิชาอื่น ๆ ดังปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้

² Philip H. Phenix, *Realms of Meaning: A Philosophy of The Curriculum for General Education*, New York : Me Graw-Hill, 1964

ความมุ่งหมายของวิชาศิลปศาสตร์

จากประวัติความเป็นมาจะเห็นได้ว่า ความมุ่งหมายของศิลปศาสตร์สรุปได้เป็น 3 ประการ คือ

1. เพื่อให้ความรู้พื้นฐานอันจำเป็นสำหรับทุกคน (To provide essential knowledge) คือ ให้การศึกษาทั่วไป (General Education) อันเป็นความรู้พื้นฐานสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดี
2. เพื่อเพิ่มพูนความเจริญงอกงามทางสติปัญญา (To cultivate intellectual skills) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต และช่วยจรรโลงสังคมให้เจริญรุ่งเรือง กล่าวโดยสรุปก็คือ สามารถนำความรู้ไปใช้เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง

วิธีการจัดโปรแกรมวิชาศิลปศาสตร์

วิธีการจัดโปรแกรมวิชาศิลปศาสตร์ หรือการศึกษาทั่วไป ประมวลได้เป็น 3 แบบ คือ

1. แบบหนังสืออมตะวิทยา (Great Book Approach) การจัดประมวลการสอนแบบนี้ ใช้วิธีรวบรวมและคัดเลือกข้อเขียนที่ดีว่าเป็นอมตะของนักปราชญ์ และนักวิชาการสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยกรีกเป็นต้นมา จำนวนประมาณ 100 เล่ม หนังสือเหล่านี้ครอบคลุมเนื้อหาวิชาสาขาต่าง ๆ ทางด้านศิลปศาสตร์ทุกสาขา ผู้เรียนจะต้องอ่านหนังสือเหล่านี้ทุกเล่ม และต้องมีความเข้าใจข้อเขียนต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างดี ตัวอย่างหลักสูตรประเภทนี้ คือที่ St. John's College ที่ Maryland สหรัฐอเมริกา ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรนี้ ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉาน สมกับเป็นศิลปศาสตรบัณฑิต

2. แบบสหสัมพันธ์ระหว่างวิชา (Broad Interdisciplinary Courses) เป็นการจัดรวมกลุ่มวิชาที่ผสมผสานเข้าด้วยกันได้ มาสอนในวิชาเดียวกัน ส่วนมากมักจะจัดในรูปประมวลวิชา (Survey of) เช่น ประมวลวิชาสังคมศาสตร์ (Survey of Social Sciences) รวมเอาหลักการและเนื้อเรื่องของวิชาทางสังคมศาสตร์หลายสาขา เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และ ฯลฯ มาประมวลไว้ในวิชาเดียวกัน โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักการอันเป็นส่วนรวมของวิชาเหล่านี้ เป็นต้น ในบางแห่งก็ใช้การจัดแบบวิชาเบื้องต้น (Introduction to.....) เช่น สังคมศาสตร์เบื้องต้น (Introduction to Social Sciences) หรือมานุษยศาสตร์เบื้องต้น (Introduction to Humanities) เป็นต้น

3. จัดแบบถือเอาความต้องการร่วมของผู้เรียนเป็นหลัก (Life Adjustment or Common Needs of Young Adults) การจัดแบบนี้ ต้องมีการสร้างวิชาขึ้นใหม่ โดยอาศัยการศึกษาเรื่องความต้องการและปัญหาที่ผู้เรียนกำลังเผชิญ หรือจะต้องเผชิญในอนาคต เป็นเกณฑ์ ในการจัดสร้างวิชาขึ้นสอน แล้วนำเอาหลักการของวิชาสายต่าง ๆ มาใช้สำหรับช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้น ซึ่งวิชาจึงมักจะสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการ เช่น Personal and Life Adjustment และ Family Living เป็นต้น

วิธีจัดหลักสูตรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปศาสตร์กับวิชาชีพ

วิธีการจัดหลักสูตรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปศาสตร์กับวิชาชีพนั้น

มี 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. วิธีแยก (Separation) คือ จัดให้ผู้เรียนได้เรียนศิลปศาสตร์ก่อนหรือหลังวิชาชีพ ส่วนมากมักจะจัดในรูปแบบ Upper-Lower Division กล่าวคือ ถ้าหลักสูตร 4 ปี ก็จัดแบ่งออกเป็น Lower Division 2 ปีแรก Upper Division 2 ปีหลัง ส่วนมากให้เรียนศิลปศาสตร์ใน 2 ปีแรก แต่ตามหลักแล้ว อาจจัดให้เรียนวิชาชีพใน 2 ปีแรก ก่อนที่จะเรียนศิลปศาสตร์ใน 2 ปีหลังก็ได้ การจัดแบบนี้เขียนแผนภูมิได้ดังนี้

Upper	4	
	3	วิชาชีพ
	2	วิชาศิลปศาสตร์
Lower	1	

Upper	4	
	3	วิชาศิลปศาสตร์
	2	วิชาชีพ
Lower	1	

2. วิธีคู่ขนาน (Parallel) คือ จัดให้ผู้เรียนได้เรียนวิชาศิลปศาสตร์คู่ขนานกันไปกับวิชาชีพตลอดหลักสูตร กล่าวคือ ถ้าหลักสูตร 4 ปี ก็จัดให้ผู้เรียนได้เรียนวิชาชีพกับวิชาศิลปศาสตร์คู่ขนานกันไป เริ่มแต่ปีที่ 1 จนถึงปีที่ 4 อัตราส่วนระหว่างวิชาสองวิชานี้ อาจแตกต่างกันไปสุดแต่ความเหมาะสม บางแห่งอาจจะให้เริ่มเรียนวิชาศิลปศาสตร์ให้มากกว่าวิชาชีพในปีต้น ๆ พอถึง 2 ปีสุดท้าย ให้เรียนวิชาศิลปศรน้อยลง ตามลำดับ การจัดแบบนี้เขียนแผนภูมิได้ดังนี้ คือ

4	ศิลปศาสตร์	
3	ศิลปศาสตร์	วิชาชีพ
2	วิชาศิลปศาสตร์	วิชาชีพ
1	วิชาศิลปศาสตร์	

หรือ

4	วิชาชีพ	
3	วิชาชีพ	ศิลปศาสตร์
2	วิชา	ศิลปศาสตร์
1	วิชา	

หรือ

4		วิชา
3		วิชา
2	วิชาชีพ	วิชา
1	วิชา	ศิลปศาสตร์

หรือ

4	วิชาศิลปศาสตร์	
3	วิชาศิลปศาสตร์	วิชาชีพ
2	วิชาศิลปศาสตร์	วิชาชีพ
1	วิชาศิลปศาสตร์	

ข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบของทั้งสองวิธีมีดังนี้

ก. ข้อได้เปรียบของวิธีแยก (Separation Approach)

1. ช่วยให้นักเรียนให้ความสนใจวิชาศิลปศาสตร์ได้เต็มที่ เพราะไม่ต้องห่วงวิชาชีพ ถ้าจัดขนานกันไป ผู้เรียนมักจะให้ความสนใจวิชาดีมากกว่า
2. นักศึกษาได้มีโอกาสสำรวจความสนใจ วิชาหลายสาขาซึ่งเป็นพื้นฐานของวิชาชีพก่อนตัดสินใจเลือกวิชาชีพใดวิชาดีหนึ่งโดยเฉพาะ
3. สะดวกในการจัดสอนและการจัดทำรายงาน เพราะไม่ต้องห่วงว่าตารางสอนจะตรงกัน

ข. ข้อได้เปรียบของวิธีคู่ขนาน (Parallel Approach)

1. นักศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายในวิชาชีพแน่นอนได้มีโอกาสเรียนวิชาชีพตั้งแต่เริ่มต้น
2. เป็นการเพิ่มแรงจูงใจในการเรียน และช่วยไม่ให้มีโอกาสสร้างทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับอาชีพที่เลือกเรียนแต่เนิ่น ๆ
3. ช่วยให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อวิชาศิลปศาสตร์ เพราะจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาชีพ
4. การจัดแบบนี้ถูกต้องตามหลักจิตวิทยา เพราะวิชาทั้งสองฝ่ายอาจจะมีส่วนเสริมซึ่งกันและกัน ทำให้เข้าใจวิธีทั้งสองด้านได้ดีขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปศาสตร์และวิชาชีพ

ปัญหาที่ผู้มีส่วนสร้างหลักสูตรในสถาบันวิชาชีพชั้นสูงจะต้องคำนึงถึงก็คือ ปัญหาเรื่องอัตราส่วนระหว่างวิชาชีพกับวิชาศิลปศาสตร์ เช่น ในหลักสูตรวิชาวิศวกรรมศาสตร์ชั้นปริญญาตรี ควรจะมีวิชาศิลปศาสตร์ประมาณสักกี่เปอร์เซ็นต์ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์และความเหมาะสมในแต่ละอาชีพและในแต่ละสังคม รวมทั้งพื้นฐานความรู้ของผู้เข้าศึกษาในสายวิชาชีพนั้น ๆ ถ้าหากผู้เข้าศึกษาในสายวิชาชีพใดมีพื้นฐานความรู้ทางด้านศิลปศาสตร์มา

อย่างเพียงพอแล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเปิดสอนวิชาศิลปศาสตร์ หรือจะมีก็เพียงส่วนน้อยเท่านั้น ผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่กระทำในสหรัฐชี้ให้เห็นว่า โดยทั่วไปแล้ว สถาบันวิชาชีพที่รับผู้จบชั้น 12 (หรือเทียบเท่ากับ ม.ศ.5 ในประเทศไทย) มักจะบรรจุวิชาศิลปศาสตร์ไว้ในหลักสูตรประมาณ 25-50 % และวิชาชีพ 75-50 % สำหรับประเทศไทยยังไม่มีกรวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างจริงจัง จึงเป็นเรื่องที่แต่ละสถาบันและสายวิชาชีพ จะต้องพิจารณาจัดหลักสูตรตามความเหมาะสม โดยถือเอาวัตถุประสงค์ของสถาบันและพื้นฐานความรู้ของผู้เข้าศึกษา รวมทั้งความต้องการของสังคมเกี่ยวกับอาชีพนั้น ๆ เป็นเกณฑ์
